

- у них реально втілюється процесуальна форма єдиний порядок здійснення виконавчого процесу та ведення діловодства;
- через виконавчі процесуальні правовідносини правильно визначається коло зацікавлених у вчиненні виконавчого провадження осіб, сфера належної поведінки суб'єктів цих правовідносин та забезпечення розвитку виконавчого процесу шляхом здійснення цими суб'єктами своїх прав та обов'язків;
- вони пов'язані з матеріально-правовими відносинами, що зумовлює можливість захисту їх суб'єктами своїх прав та охоронюваних законом інтересів у примусовому порядку виконання рішень судів.

Список використаної літератури. 1. Фурса С.Я. Становлення та розвиток нових процесуальних галузей правової науки в Україні/ Збірник наукових праць Другої міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність". – К., 2010. – С. 11-15. 2. Щербак С.В. / Фурса С. Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні. – К.: Атіка, 2002. – С. 49-65. 3. Шерстюк В.М. О месте норм исполнительного производства в системе права Российской Федерации// Вестник МГУ. – Серия Право. – 1995. – № 1. – С. 12-18. 4. Детальніше див.: Фурса С.Я., Фурса Е.И. Цивилистический процесс в Украине: основные проблемы становления и тенденции развития / Цивилистический процесс : основные проблемы и тенденции развития: Сборник материалов международной научно-практической конференции посвященной 90-летию со дня рождения д.ю.н., профессора, Заслуженного деятеля науки РФ (1 октября 2012 г.). – Саратов, Издательский центр "Наука", 2012. – С. 382-387. 5. Власов А.А., Маскуров А.А. Гражданское исполнительное право. – М.: Экзамен, 2004. – С. 46. 6. Там само. – С. 88.

Надійшла до редколегії 15.01.13

УДК 342.56(477)

М. Вільгушинський, канд. юрид. наук, заступник голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ПРАВОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУДІВ З ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

Розглядаються нормативно-правові засади та форми взаємодії судів з Президентом України. Визначаються перспективні напрямки такої взаємодії.

Ключові слова: взаємодія, суди, Президент України.

Рассматриваются нормативно-правовые основы и формы взаимодействия судов с Президентом Украины. Определяются перспективные направления такого взаимодействия.

Ключевые слова: взаимодействие, суды, Президент Украины.

Standard-legal basis and form interplays of courts with the President of Ukraine are considered. Identifies promising directions of such interaction.

Key words: interaction, the courts, President of Ukraine.

Суди в Україні як єдині суб'єкти здійснення правосуддя є незалежними від будь-якого впливу. Відповідно до ст. 126 Конституції України [1] незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. В той же час ст. 130 Конституції України передбачає, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів. Отже, конституційні норми встановлюють правову основу для здійснення взаємодії судів з різними державними органами з метою створення належних умов їх функціонування. Одним із основних суб'єктів державної влади, з якими суди постійно взаємодіють, є Президент України. У дослідженні особливостей взаємодії органів судової влади з Президентом України визначальним є питання з'ясування форм зазначеної взаємодії, що не отримали належного висвітлення в науковій літературі.

Варто зазначити, що проблемами організації і здійснення судової влади опікувались такі вітчизняні дослідники як В. Бринцев, В. Городовенко, В. Маляренко, І. Марочкін, В. Півненко, А. Селіванов, А. Стрижак, В. Сergyгін, О. Ярмиш та ін. [2; 3; 5]. Проте питання взаємодії судів з Президентом України висвітлено недостатньо повно. Звідси, метою даної статті є визначення особливостей та правових форм взаємодії судів з Президентом України як зовнішніх проявів такої взаємодії.

Щодо правових основ взаємодії судів з Президентом України варто зазначити, що Конституцією України передбачено повноваження Президента України призначати третину складу Конституційного Суду України (п. 22 ч. 1 ст. 106), утворювати суди у визначеному законом порядку (п. 23 ч. 1 ст. 106) та здійснювати призначення на посаду професійного судді вперше (ч. 1 ст. 128). Крім того, як відомо, для забезпечення взаємовідносин з Конституційним Судом України Президент України має в ньому свого представника (відповідно до Указу Президента України "Про Представника Президента України у Конституційному Суді України" [4]). Отже, виходячи із наведених нормативних положень, можна виділити такі правові форми взаємодії судів з Пре-

зидентом України: призначення Президентом України третини складу Конституційного Суду України; утворення і ліквідація судів (хоча Конституція і не містить положень щодо права Президента України ліквідувати суди, таке право закріплено в поточному законодавстві; крім того, варто підкреслити, що мова йде про утворення і ліквідацію судів загальної юрисдикції); призначення на посаду професійного судді вперше (цю форму також варто розглядати ширше, включаючи до неї реалізацію Президентом України повноважень щодо переведення та звільнення суддів) та постійне представництво Президента України в Конституційному Суді України (йдеться не тільки про діяльність Представника Президента, а й про підготовку та внесення конституційних подань Президента України до Конституційного Суду України та формування позиції Президента України у справах, які розглядаються Конституційним Судом України).

Є й інші підходи щодо розуміння видів правовідносин, які виникають між Президентом і судовою владою, зокрема називають дві їх групи, що визначаються повноваженнями Президента по формуванню суддівського корпусу і повноваженнями щодо створення судів [5, с. 65-66]. Проте призначення суддів Конституційного Суду, на нашу думку, варто розглядати окремо, оскільки його правові засади та процедури суттєво різняться порівняно із призначенням суддів судів загальної юрисдикції. Крім того, окремо варто розглядати також діяльність Представника Президента України у Конституційному Суді.

Варто зазначити, що основну підготовчу роботу для Президента України стосовно його взаємодії з судами здійснює Адміністрація Президента України відповідно до Положення, затвердженого Указом Президента України "Про Положення про Адміністрацію Президента України" [6]. Так, Адміністрація Президента України відповідно до покладених на неї завдань опрацьовує внесені в устанавленому порядку пропозиції щодо утворення і ліквідації судів, визначення кількості суддів у судах, першого призначення на посаду професійного судді, переведення суддів, присвоєння суддям військово-

вих судів військових звань (пп.11 п.4); здійснює підготовку проектів конституційних подань Президента України до Конституційного Суду України та пропозицій щодо позиції Президента України у справах, які розглядаються Конституційним Судом України (пп.12 п.4). При цьому, все ще зазначені станом на кінець 2012 р. у згаданому Положенні завдання щодо визначення кількості суддів у судах та присвоєння суддям військових судів військових звань мають бути вилучені, оскільки, по перше, відповідно до ч. 4 ст. 19 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [7] в наш час кількість суддів у суді визначається Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду, з урахуванням обсягу роботи суду та в межах видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів, по друге, військові апеляційні та військові місцеві суди були ліквідовані відповідно до Указу Президента України "Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів" ще у 2010 році [8].

Згадані конституційні Повноваження Президента України щодо взаємодії з судами деталізуються у чинному законодавстві не однаково. Зокрема, говорячи про таку форму взаємодії як призначення Президентом України третини складу Конституційного Суду України, варто зазначити, що в Законі України "Про Конституційний Суд України" [9] лише повторено конституційну норму про те, що Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України. Проте ні порядок, ні інші питання призначення суддів Президентом України зазначеним Законом не уточнено. Можна зробити висновок, що оскільки таке призначення належить до повноважень Президента, саме він і визначає його порядок.

Інша форма взаємодії – утворення і ліквідація судів – знайшла більш повне закріплення в Законі України "Про судоустрій і статус суддів". Так, відповідно до ч. 1 ст. 19 цього Закону, суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідовуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду. При цьому зазначимо, що положення частини першої статті 19 цього Закону щодо права Президента України ліквідувати суди загальної юрисдикції перебувало певний час в категорії спірних, але все ж було визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 7-рп/2011 від 21.06.2011 р.

Юридично унормованою взаємодією Президента України з судовою владою з приводу утворення судів є також утворення апеляційних господарських судів та апеляційних адміністративних судів, які є апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ (ч. 3 ст. 26 Закону "Про судоустрій і статус суддів").

Прикладом діяльності Президента України щодо утворення і ліквідації судів є, зокрема Указ Президента України "Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів" [10], яким у м. Вінниці були ліквідовані Замостянський, Ленінський та Староміський районні суди і утворені Вінницький міський суд й Новодністровський міський суд Чернівецької області. Подібних рішень судова система країни раніше не знала, це було обумовлено потребою приведення мережі судових установ у відповідність до адміністративно-територіального устрою міста, пов'язаною з ліквідацією в ньому трьох адміністративних районів. Разом з тим це повною мірою відповідає нормі, що підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна адміністративно-територіального устрою, зміна визначеної Законом системи судів, а та-

кож інші підстави, передбачені законом. Йдеться також про те, що з урахуванням ефективного використання ресурсів є необхідність і в подальшому укрупнювати суди, де це можливо.

Важливою формою взаємодії Президента України з судами є й перше призначення на посаду професійного судді, що відбувається згідно з Указом Президента України "Про Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді" [11]. Таке перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України на підставі рекомендації відповідної кваліфікаційної комісії суддів за поданням Вищої ради юстиції. На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років і володіє державною мовою, за результатами проходження кваліфікаційної атестації (кваліфікаційного іспиту). Наприклад, Указом Президента України "Про призначення суддів" [12] були призначені на посади суддів у місцевих адміністративних судах 4 особи, у місцевих господарських судах – 4 особи, у місцевих загальних судах – 57 осіб.

В межах зазначеної форми взаємодії варто розглядати і діяльність Президента щодо переведення суддів за результатами їх діяльності, обраних безстроково, до іншого суду та щодо переведення суддів до іншого суду в межах п'ятирічного строку. Такі рішення готуються Адміністрацією Президента України за рекомендацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [13]. Таким, наприклад, є Указ Президента України "Про переведення суддів" [14], яким, відповідно до статті 73 та частини першої статті 80 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" у межах п'ятирічного строку здійснено переведення 13 осіб, обраних безстроково – 5 осіб.

Щодо звільнення суддів, варто зазначити, що до повноважень Президента України з цього питання ст. 100 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" віднесено звільнення суддів судів загальної юрисдикції, призначених Президентом, виключно з підстав, передбачених частиною п'ятою статті 126 Конституції України.

Щодо такої форми взаємодії судів з Президентом України як постійне представництво Президента в Конституційному Суді України варто зазначити, що така практика у їх взаємовідносинах була запроваджена ще 1998 р. відповідно до Указу Президента України від 22.05.1998 р. № 504/98, яким було затверджено Положення про Постійного представника Президента України у Конституційному Суді України. В той же час Указом від 27.07.2007 р. повноваження згаданого Представника суттєво розширені. В наш час Представник Президента України у Конституційному Суді є особою, яка уповноважується Президентом України представляти на постійній основі у Конституційному Суді України Президента України як суб'єкта права на конституційне подання, брати участь у конституційному провадженні.

Представник Президента України у Конституційному Суді бере участь у підготовці проектів конституційних подань до Конституційного суду України і представляє їх Президентів України; вносить за дорученням Президента зміни або уточнення до конституційних подань, внесених до Конституційного Суду, а також до тих подань, що перебувають у конституційному провадженні; інформує Президента України про хід і результати розгляду справ у Конституційному Суді.

Щодо організації діяльності Представника Президента України у Конституційному Суді Положенням передбачено, що для виконання покладених на нього за-

вданий Представник в установленому порядку взаємодіє зі структурними підрозділами Адміністрації Президента України, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, а організаційне, інформаційно-аналітичне забезпечення його діяльності здійснює відповідний структурний підрозділ Адміністрації Президента України. Відповідно до Положення про Адміністрацію Президента України Представник Президента України у Конституційному Суді України за посадою є радником Президента України і входить до складу його Адміністрації.

Процедура підготовки проектів конституційних подань Президента України до Конституційного Суду України та пропозицій щодо позиції Президента України у справах, які розглядаються Конституційним Судом України, є достатньо відпрацьованою. Мається на увазі підготовка письмового подання Президента України до Конституційного Суду України у визначеній законом формі про визнання неконституційним правового акта певного органу влади (коло яких чітко встановлено) і необхідність офіційного тлумачення Конституції України і законів України. Предметом розгляду щодо відповідності Конституції України можуть бути закони та інші правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України і правові акти Верховної Ради Автономної республіки Крим; звернення до Конституційного Суду України про визнання конституційними чинних міжнародних договорів України, а також тих, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Прикладом реалізації такого подання є рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України" та Регламенту Верховної Ради України у справі № 1-30/2009 [15]. Зокрема, результатом рішення було визнання неконституційними Закону України "Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України" від 04.09.2008 р. № 374-VI та Регламенту Верховної Ради України від 19.09.2008 р. № 547-VI.

Разом з тим механізм взаємодії Президента України та судів має й певні недоліки. Відомі спроби розширити повноваження Президента щодо судової влади. Так, нещодавно підготовлений Адміністрацією Президента України і надісланий до Конституційної асамблеї проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів" з проханням здійснити його аналіз та надати свої пропозиції Конституційною асамблеєю визнано неприйнятним. Зокрема, головними вадами законопроекту названо його фрагментарність, безсистемність та правову необґрунтованість багатьох положень. Комісія не погодилась з пропозицією Адміністрації Президента наділити Президента правом призначати усіх суддів, звільняти їх з посад, а також переводити їх з одного суду в інший. Крім того, Комісія виступила проти наділення Президента правом ініціювати питання щодо утворення, реорганізації та ліквідації судів. Неприйняття членів Комісії викликало й пропозиція передбачити у Конституції нову підставу для звільнення суддів. А саме ненадання суддею згоди на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду [16]. До того ж на розгляді

у Верховній Раді України перебуває дуже близький за назвою проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності суддів (реєстр. № 10425 від 28.04.2012, суб'єкт законодавчої ініціативи – Президент України) [17]. Розробка цих законопроектів свідчить про безперервність взаємодії судів з Президентом України, але тепер вже на рівні удосконалення законодавства у сфері діяльності судової влади.

Таким чином, розглянуті правові форми взаємодії судів з Президентом України свідчать про те, що Президент як глава держави має дуже широкі повноваження щодо впливу на судову владу в Україні. Вони стосуються всіх ланок судової системи і охоплюють питання створення, реформування та ліквідації судів загальної юрисдикції, призначення, переведення та звільнення суддів, а також участі Президента України у конституційному провадженні. Разом з тим в ряді випадків потребує удосконалення законодавче закріплення повноважень Президента України в зазначеній сфері та процедур їх реалізації, а також підзаконного правового регулювання цих питань, насамперед щодо подальшого посилення гарантій незалежності суддів.

Список використаної літератури. 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Яриш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / О. Н. Яриш, В. О. Серьогін. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2002. – 655 с. 3. Марочкін І. Є. Статус суддів: Навчально-практичний посібник / І. Є. Марочкін, Ю. І. Крючко Л. М., Москвич та ін. – Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 584 с. 4. Про Представника Президента України у Конституційному Суді України: Указ Президента України від 27.07.2007 р. № 667/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 57. – Ст. 2276. 5. Городовенко В. В. Проблеми незалежності судової влади: дис. ... канд. юрид. наук / В. В. Городовенко. – Харків, 2006. – 196 с. 6. Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 02.04.2010 р. № 504/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 25. – Ст. 978. 7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України: від 07.07.2010 р., № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529. 8. Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів: Указ Президента України від 14.09.2010 р., № 900/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 71. – Ст. 2553. 9. Про Конституційний Суд України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272. 10. Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів: Указ Президента України: від 05.07.2012 р., № 437/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 51. – Ст. 2038. 11. Про Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді: Указ Президента України: від 06.04.2011 р., № 380/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 11. – Ст. 577. 12. Про призначення суддів: Указ Президента України: від 23.08.2012 р., № 484/2012 // Урядовий кур'єр. – 19.09.2012. – № 169. 13. Вища кваліфікаційна комісія суддів України надала рекомендації щодо переведення суддів, обраних безстроково, до іншого суду та щодо переведення суддів до іншого суду в межах п'ятирічного строку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vksu.gov.ua/ua/news/visha-kvalifikatsiy-na-komisiya-suddiv-ukraini-nadala-rekomendatsii-shodo-perevedennya-suddiv-obranih-bezstrokovu-do-inshogo-sudu-ta-shodo-perevedennya-suddiv-do-inshogo-sudu-v-mejah-pyatirichnogo-stroku-310112> 14. Про переведення суддів: Указ Президента України: від 09.11.2012 р., № 634/2012 // Урядовий кур'єр. – 14.11.2012. – № 209. 15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України" та Регламенту Верховної Ради України / справа № 1-30/2009: від 26.11.2009 р., № 30-рп/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 95. – Ст. 3286. 16. Президентський законопроект щодо судової влади визнано неприйнятним [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://racurs.ua/47> 17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності суддів: Проект Закону України (реєстр. № 10425 від 28.04.2012, суб'єкт законодавчої ініціативи – Президент України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43307

Надійшла до редколегії 15.01.13